

Beérkezett: 2026. 02. 18. Elfogadva: 2026. 03. 15. Megjelent: 2026. 05. 31.

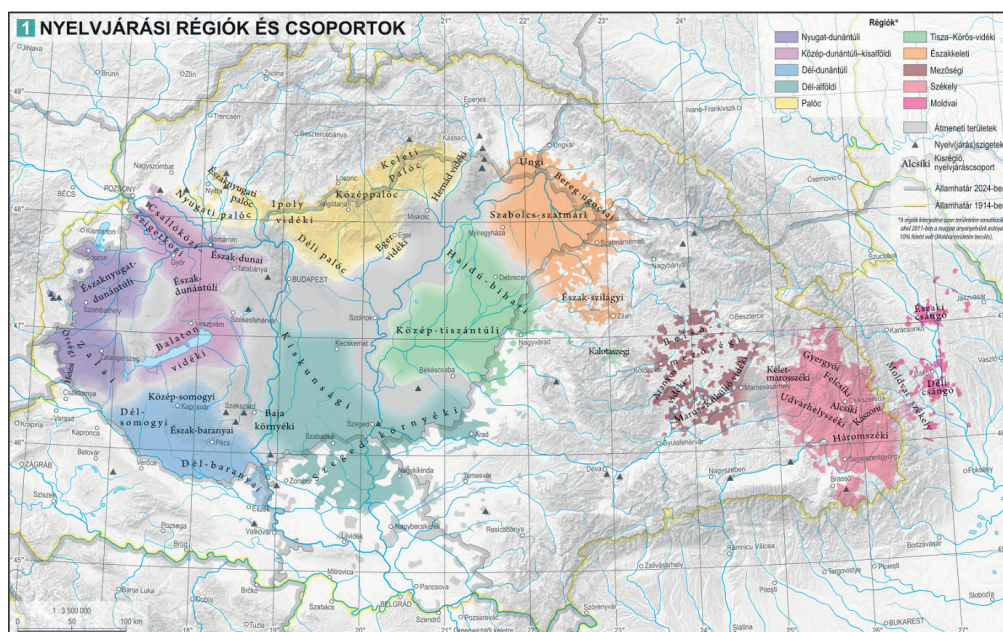
Varga Dorina Andrea

Nyelvjárási térképek Magyarország nemzeti atlaszában

Kedves Olvasó!

Rövid írásommal Magyarország nemzeti atlaszának (MNA) a nyelvjárások térbeli tagolódását tárgyaló fejezetére (Juhász–Bárth 2024) kívánom felhívni a figyelmet. A munka nemcsak a kutatóknak, hanem a pedagógusoknak és az ezen a területen kevésbé jártas szélesebb közönségnek is hasznos lehet.

Az új atlasz, így a szóban forgó fejezet elektronikusan is hozzáférhető (1) magyar és angol nyelven. Ezen túl az új MNA interaktív térképhasználatot is biztosít mindkét nyelven (2). Az angol nyelvű megjelenés különösen fontos előrelépés a magyar dialektológia eredményeinek nemzetközi szintén való bemutatását illetően, míg a megújult nyelvjárási térkép (1. ábra) immár modern külsővel szemlélteti a nyelvjárások földrajzi tagolódását az erről tanuló diákok és egyetemi hallgatók számára (Tóth 2024; Pál 2025).

1. ábra
Nyelvjárási régiók és csoportok (Juhász–Bárth 2024: 103)

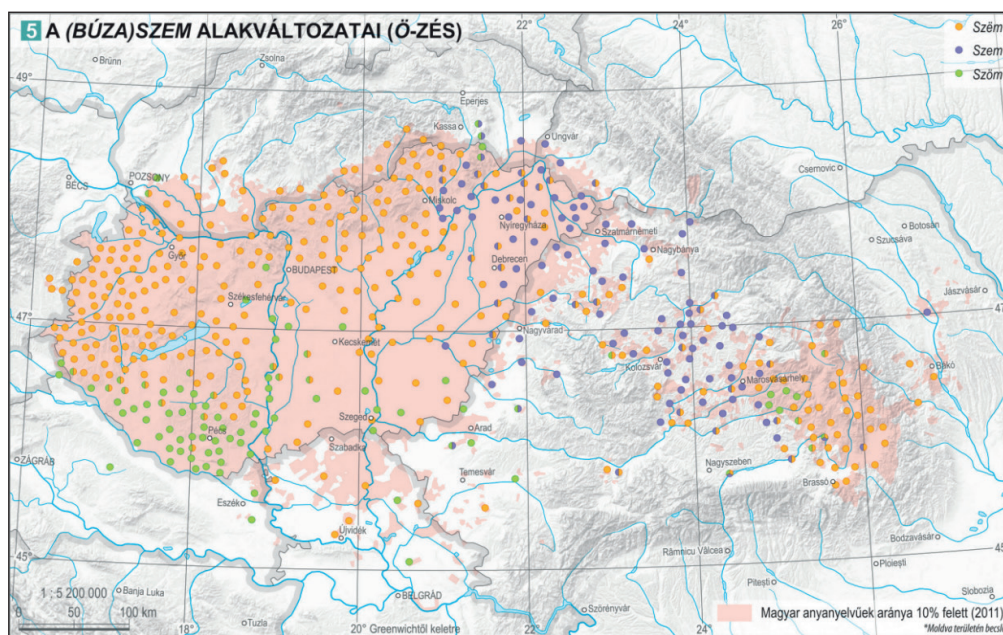
A fejezet a *nyelvjárás* fogalmának definiálásával indul, majd elmagyarázza, hogy a nyelvjárások miért szorultak vissza az elmúlt évtizedekben. Ezt egy rövid ismertető követi a téma kutatásának történetéről az elmúlt száz évre vonatkozóan, kiemelve *A magyar nyelvjárások atlaszát* (MNyA) és a *Romániai magyar nyelvjárások atlaszát* (RMNyA) – ezek adatai a fejezetben közölt jelenségtérképek alapjául szolgálnak. A fejezet másféle atlaszokat is említ, ilyenek például a névatlaszok, a névtérképek.

A szerzők bemutatják a tíz magyar nyelvjárási régió fő sajátosságait, kitérve a legfőbb hangtani, alaktani és szóképzési jelenségekre. Az 1. ábrán látható térképen a tíz nagy nyelvjárási régiót különböző, feltűnő színek jelölik, míg az átmeneti területek (vagy keverék nyelvjárások) szürke színűek. Szöveges formában jelennek

meg a kiségiók vagy nyelvjárás csoportok nevei, továbbá külön körvonal jelöli a trianoni békediktátum előtti és a jelenleg érvényes államhatárokat, mindez szintén a könnyebb értelmezést segíti.

A közép-dunántúli–kisalföldi régióban tanuló hallgatóként a következőkben e régió sajátosságainak rövid bemutatásával szemléltetem, mi mindent tudhatunk meg a fejezet révén egy-egy nyelvjárási terület nyelvhasználatáról. A régió négy kisebb nyelvjárás csoportra oszlik, ezek a csallóközi-szigetközi, az észak-dunai, az észak-dunántúli és a Balaton vidéki. Megfigyelhető, hogy ezt a területet átmeneti területek és nyelvjárászigetek (például a Velencei-tó környéke) veszik körül. „Az *ë – e ~ ä* hangjai a nyugat-dunántúli típusával egyeznek meg, de nincsenek kettőshangzói az *ó, ő, é* helyén. Őrzi az *á* utáni *o*-zást (*háto, lábos*); a *j > gy* változás inkább csak *r* után jellemző (*várgyo, de kapja*). Az *á* hangszíne zártabb, kisalföldi részein erős *í*-zés tapasztalható (*míz, vőlegény, szípsíg*). Az *í, ú, ű* rövidítése is megfigyelhető, de nem olyan gyakran, mint a nyugat-dunántúliban. A jellegzetes helyhatározóragok itt is zártabbak (*házbú, tetőrrű, annyátú*), az *l* elmaradása a *-val/-vel*-nél is jellemző (*hajóva, tehénne*), a főnévi igenév képzője *-nyi*” (Juhász–Báth 2024: 104).

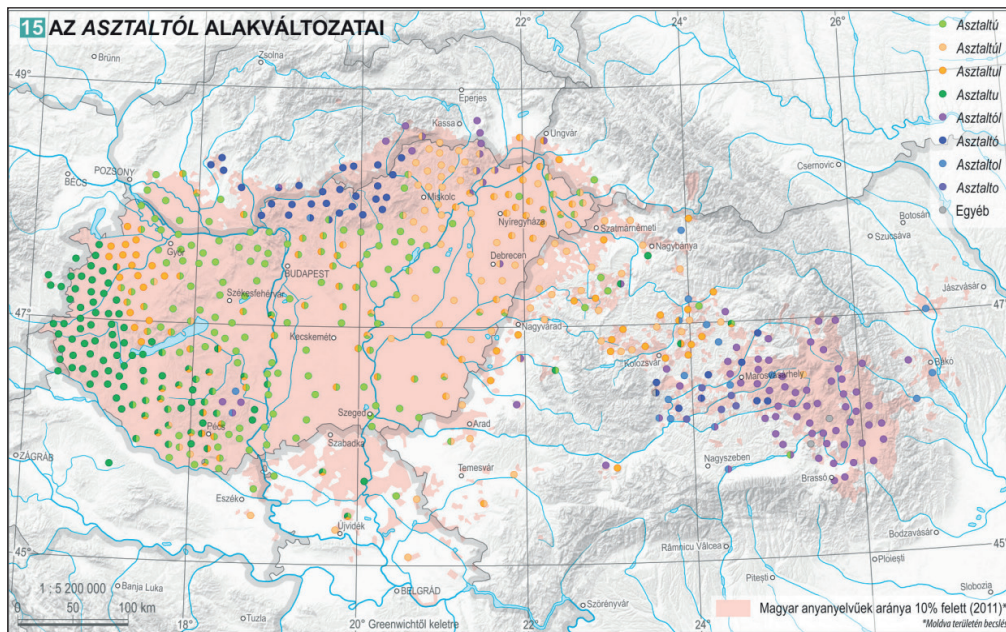
Az elméleti magyarázatot jelenségtérképek színesítik, amelyek csoportosítva, színes grafikai jelekkel teszik szemléletesebbé és ezáltal könnyebben értelmezhetővé az adatokat. A hangtani ejtészváltozatok kevés mellékjelet tartalmazó átírásban jelennek meg. A 2. ábrán látható térkép például a köznyelvi *e*, a zárt *ë* és az *ö* közötti hangtani disztribúciót mutatja be a magyar nyelvjárások térbeli tagolódásában a *(búza)szem* alakváltozatain keresztül. A színes jelek révén jól látható, hogy az *ö*-zés a dél-dunántúli és a dél-alföldi régiókra jellemző, míg északkeleten és Kolozsvár környékén az *e*, Marosvásárhelytől keletre pedig a zárt *ë*, amellyel a nyelvterület teljesen más részein is találkozhatunk.

2. ábra

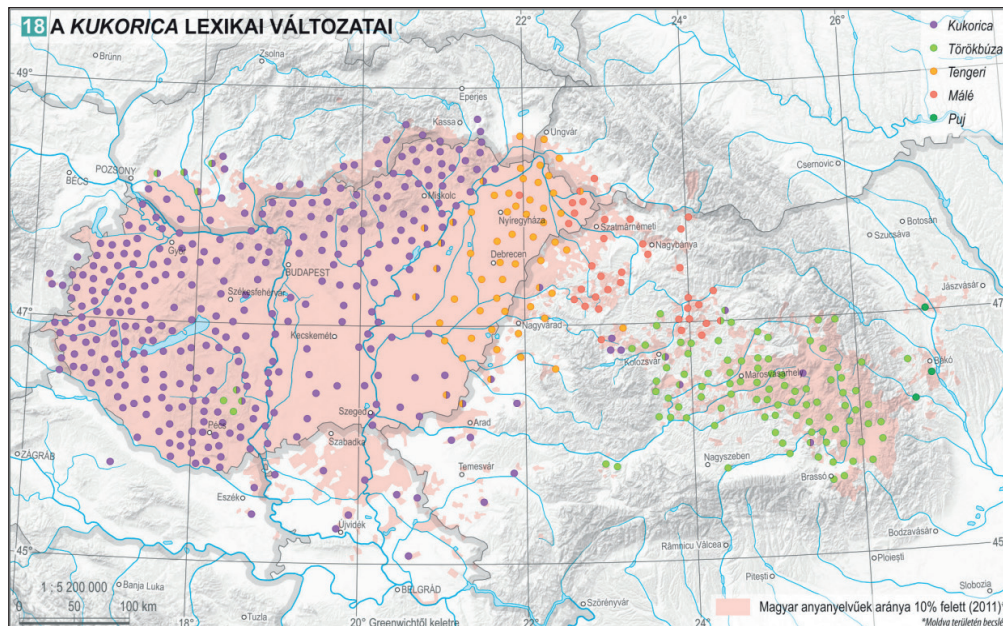
A *(búza)szem* alakváltozatai (ö-zés) (Juhász–Báth 2024: 104)

Más jelenségtérképek az *í*-zést (a *szép* szóban), a kettőshangzók eloszlását (az *orsó* szóban), a zöngességi változásokat a nyugati régiókban a *húsvét* szóban szemléltetik, továbbá morfofonológiai folyamatokat mutatnak be, azaz a hangtan és az alaktan határterületeit is vizsgálják. A 3. ábrán látható térkép segítségével például megfigyelhetjük, hogy az északkeleti régióban három alakban használatos az *asztaltól* szó: ezek az *asztaltú*, *asztaltúl* és az *asztaltul*, vagyis a különbségeket a magánhangzók zártsági foka (*ó ~ ú*), hossza és a rag végi *l* hang megléte vagy hiánya okozza. Szemléletes térképet láthatunk még a *házból*, *asztalról*, *kézzel*, *vinnénk* és további szavak alakváltozatairól.

3. ábra
Az asztaltól alakváltozatai (Juhász–Bárth 2024: 107)

A hangtani és az alaktani folyamatok mellett lexikai változatosságot szemléltető jelenségtérképeket is tartalmaz a fejezet. A nyelvjárási szókészletten jellemzően három fő típust különít el. Vannak valódi tájszók, amelyek a köznyelvben ismeretlenek, például a *kóber* (ekhós szekér). Az alaki tájszók csak kiejtésben különböznek a köznyelvi alaktól, ilyen a *girizd* (gerezd). A jelentésbeli tájszók pedig sajátos értelemben használatosak, mint például a *medence* (teknő) esetében. A szókészlet térbeli megoszlása a nyelvi szintek közül a legváltozatosabb. Az MNA jelenségtérképei a növény- (*napraforgó*) és állatvilág (*sündisznó*), valamint a testrésznevek (*gyűrűsujj*) alakváltozataira adnak példákat. A 4. ábrán látható térkép a *kukorica* lexikai változatait mutatja be.

4. ábra
A kukorica lexikai változatai (Juhász–Bárth 2024: 108)

Ahogy láthattuk, *Magyarország nemzeti atlaszának* nyelvjárásokkal foglalkozó fejezete igazán szemléletes és informatív térképeket tartalmaz. Még értékesebbé teszi a munkát, hogy a térképek mellett részletes leírást olvashatunk az egyes jelenségekről, közérthető, tárgyilagos, mégis élvezetes stílusban.

Mindenkinek meleg szívvel ajánlom ennek a fejezetnek a tanulmányozását és tanórai alkalmazását, akár offline, online vagy interaktív változatban.

Veszprém, 2026. január 20.

Üdvözléssel:

Varga Dorina Andrea
anglisztika mesterszakos hallgató
Pannon Egyetem

Irodalom

- Juhász Dezső – Bárh M. János 2024. A magyar nyelvjárások térbeli tagolódása. In: Kocsis Károly (főszerk.) *Magyarország Nemzeti Atlasza – Állam és nemzet*. HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet. Budapest. 102–109.
- Pál Helén 2025. A digitalizált nyelvjárás atlasz mint oktatási segédlet. *Anyanyelv-pedagógia* 18(2): 31–42. <https://doi.org/10.21030/anyp.2025.2.3>
- Tóth Rebeka 2024. Pál Helén, Segédletek nyelvjárastani ismeretek tanításához: Tankönyvek és oktatási segédletek a magyar nyelvjárastani ismeretek alap- és középfokú tanításához, valamint az egyetemi dialektológiaoktatáshoz. *Anyanyelv-pedagógia* 17(1): 74–82. <https://doi.org/10.21030/anyp.2024.1.6>

(1) Magyarország nemzeti atlasza. <https://www.nemzetiatlasz.hu/> (2026. január 03.)

(2) Magyarország nemzeti atlasza interaktív honlapja. <https://emna.hu/> (2026. január 27.)

Dorina Andrea Varga: Linguistic maps in the new National Atlas of Hungary

Kulcsszók: nyelvtudomány, dialektológia, hangtan, alaktan, szókészlettan, nyelvjárás térkép

Keywords: linguistics, dialectology, phonetics, morphology, lexicology, dialect map

Az írás szerzőjéről

Varga Dorina Andrea
Pannon Egyetem, Veszprém, Magyarország
vargadorina7[kukac]gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-0383-0265>

Copyright © 2026 Dorina Andrea Varga

This is an open-access article. This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).